

اقتصاد گردشگری ایران از اوج تا فرود

لیلا جودی

توریسم را آغاز کرد. این صنعت ۲۶ سال بعد یعنی در سال ۱۳۴۰ صاحب شورای عالی گردشگری شد که با عضویت ۱۲ وزیر و برخی موسسات مرتبط با امور گردشگری به این بخش می پرداخت.

هیات وزیران در سال ۴۲ تأسیس سازمان جلب سیاحتان را به تصویب رساند که نتیجه آن نگاه فرابخشی و مستقل به بخش گردشگری بود. ادامه این سیاستها سبب شد تا ۱۱ سال بعد یعنی در سال ۵۳ این سازمان با وزارت اطلاعات ادغام شده و وزارت اطلاعات و جهانگردی نام گیرد.

دو سال بعد با توجه به اهمیت موضوع، تصویب نامه تأسیس «سازمان جلب سیاحتان» به امضا هیات وزیران وقت رسید و این صنعت برای نخستین بار در تدوین برنامه عمرانی ۱۵ ساله چهارم به طور مستقل مورد توجه قرار گرفت. سرانجام در سال ۵۳ این سازمان با ادغام در وزارت اطلاعات به سطح وزارت ارتقا یافته و به وزارت اطلاعات و جهانگردی تبدیل شد.

رهیافت اقتصاد به بخش گردشگری ایران از دهه ۴۰ آغاز شد که با برنامه ریزی دولت و اجرای سیاستهای جذب جهانگرد، این صنعت توانست بخشی از درآمد ارزی ایران را به خود اختصاص دهد.

بر اساس آمار بانک مرکزی جمهوری اسلامی، سهم درآمد ارزی کشور از صنعت کشور در مقایسه با کل درآمد حاصل از صادرات غیر نفتی در سال ۴۴ به ۱۰/۴ درصد رسید که این میزان در سال ۵۶ بالغ بر ۱۹/۴ درصد از درآمد غیرنفتی ایران را شامل می شد، یعنی یک پنجم از صادرات غیر نفتی کشور.

در مجموع روند آماری در فاصله سالهای ۱۳۴۴ تا ۱۳۵۵ حاکی از آن است که سهم درآمد ارزی گردشگری در کل درآمد صادرات غیرنفتی رشد چشمگیری داشته به گونه ای که از ۱۰/۴ درصد در سال ۴۴ به ۱۹/۴ درصد در سال ۵۶ رسید.

از همین رهگذر درآمد ارزی کشور از محل ورود ۵۰۲ گردشگر در سال ۵۷ به ۲۳۵ میلیون دلار ارتقا یافت، که این میزان در سال ۴۸ تنها ۴۳ میلیون دلار به ازای ورود ۲۴۱ هزار گردشگر بود.

وقوع انقلاب اسلامی در ایران و جنگ تحمیلی سبب شد تا سهم این صنعت از صادرات غیر نفتی کشور از رقم ۲۷/۰۶ درصد در سال ۵۷ به ۲/۴ درصد در سال ۶۷ تنزل یابد به گونه ای که درآمد ارزی کشور در سال ۵۹ از محل ورود گردشگر ۶۲ میلیون دلار و در سال ۶۶ تنها ۲۸ میلیون دلار بود.

اما با این حال، ادامه سیاستهای جذب گردشگر پس از دوران جنگ هشت ساله موجب شد تا در سالهای سازندگی درآمد پایین ناشی از ورود توریسم دوباره به اقتصاد ایران باز گردد.

برنامه های توسعه ، زیبا و دست نیافتنی

با این حال اجرای سه برنامه توسعه اقتصادی در کشور و گنجانیدن

برآوردهای صندوق بین المللی پول حاکی از آن است که رشد اقتصاد گردشگری در سطح جهان در سال ۲۰۰۵ میلادی ۲/۵ درصد بود که نسبت به سال ۲۰۰۴ برابر ۳/۶ کاهش داشته است.

رشد اقتصاد گردشگری در برخی نقاط مهم دنیا چون فرانسه، بلژیک، آلمان، هلند و ایتالیا در سال گذشته میلادی بسیار پایین بوده است

اقتصاد گردشگری در بعضی از مناطق مهم دنیا از نظر گردشگری نظیر فرانسه، بلژیک، آلمان، هلند و ایتالیا رشد بسیار کمی داشته است و کشورهایی نظیر ترکیه و کشورهای حوزه اروپای شرقی و مرکزی که هزینه سفر به این کشورها پایین تر است، از اقبال بیشتری رو به رو بوده اند.

این در حالی است که در ۱۰ سال گذشته کشورهای فرانسه، آلمان، ایتالیا، اسپانیا و انگلستان مراکز اصلی گردشگری در منطقه اروپا محسوب می شود.

بر این اساس می توان مدعی شد که اقتصاد گردشگری نیز نظیر سایر بخشهای گردشگری برای حفظ جایگاه و رتبه جهانی خود، نیازمند تحلیل و برنامه ریزی سالانه برای حفظ گردشگران فعلی و افزایش تعداد آنان در آینده و کاهش هزینه سفر آنان است.

آمارهای سازمان جهانی گردشگری از نقش صنعت گردشگری کشورها در تولید ناخالص ملی و سود آوری آن نسبت به میزان سرمایه گذاری که در این صنعت نیاز است، شاید نخستین بارقه برای توسعه صنعت گردشگری در هر کشور باشد.

به هر حال توجه به صنعت گردشگری که در رشد اقتصادی کشورها نقش تعیین کننده ای دارد، از اهمیت بالایی برخوردار است. در واقع بالا بودن میزان رشد اقتصاد گردشگران در یک کشور معرف موقعیت ممتاز آن به لحاظ جذب شرایط بهتر در عرصه های دیگر است.

بر اساس آمارهای سازمان جهانی گردشگری در آمد کسب شده از ۷۰۰ میلیون گردشگر دنیا حدود ۵۱۴ میلیارد دلار است و پیش بینی می شود که این صنعت در سال جاری میلادی بالغ بر ۴/۱ درصد رشد داشته باشد.

با این حال نگاهی گذرا به درآمد صنعت گردشگری در ایران نشان می دهد که در طول ۷۰ سال گذشته که این بخش به عنوان یک صنعت سودآور در کشور مورد توجه قرار گرفت، هرگز نتوانست در افزایش درآمد ارزی کشور و افزایش صادرات خدمات گردشگری موثر باشد.

اقتصاد توریسم ایران؛ ۷۰ سال گذشت

وزارت کشور نخستین متولی گردشگری ایران بود که در سال ۱۳۱۴ با تشکیل اداره امور جهانگردان فعالیت در حوزه

بخش گردشگری در خلال برنامه‌های فرهنگی و اقتصادی ایران برای تبلیغ فرهنگ ایرانی و ارزآوری این صنعت در پانزده سال گذشته موفق نبوده است.

در برنامه چهارم که یکسال از اجرای آن در کشور می‌گذرد نیز به رغم دورنمای مناسبی که از این صنعت در کشور ترسیم شده است، هنوز دستیابی به سود حاصل از این صنعت دست نیافتنی می‌نماید.

در طول اجرای برنامه اول توسعه که در فاصله سالهای ۶۸ تا ۷۲ در کشور به اجرا درآمد، درآمد کشور در مقایسه با دوران جنگ افزایش یافت و به ۷/۴ درصد رسید ولی در مقایسه با کل صادرات غیرنفتی چندان قابل توجه نبود.

در طول سه سال نخست اجرای برنامه دوم نیز روند افزایشی سهم درآمد ارزی این صنعت ادامه یافت که کارشناسان اقتصادی کاهش کل صادرات غیر نفتی در سالهای ۷۴ و ۷۵ را مهمترین علت آن می‌دانند.

در طی این سالها به رغم آنکه تعداد گردشگران ورودی و به تبع آن ارز حاصل از آن روند افزایشی به خود گرفت اما در زمینه زیرساختها همچنان برنامه‌های اقتصادی معطل ماند و این امر سبب شد تا سرانه هزینه گردشگران در ایران که مهمترین مقوله در اقتصاد توریسم به شمار می‌رود در طی این سالها از رقم ۴۵۰ دلار برای هر گردشگر تجاوز نکند.

این در حالی است که استانداردهای سازمان جهانی گردشگری حاکی از آن است که برای افزایش سهم توریسم در اقتصاد کشورها سرانه هزینه هر گردشگر به طور متوسط باید ۷۵۰ دلار باشد.

در مجموع افزایش تعداد گردشگران ورودی در سالهای اجرای برنامه دوم توسعه سبب شد تا سهم این صنعت در تولید ناخالص داخلی ایران به ۰/۲۸ درصد افزایش یابد.

درآمد حاصل از جهانگردی در سه سال اول برنامه سوم به ترتیب ۶۷۱، ۷۰۱ و ۷۹۲/۵ میلیون دلار بود که این رقم برای ورود یک میلیون و ۳۴۱ هزار گردشگر در سال اول، ۷۶۲

هزار گردشگر در سال دوم و یک میلیون و ۴۵۰ هزار گردشگر در سال سوم است.

این ارقام گرچه رشد آرامی را نشان می‌دهد ولی نسبت به هدف برنامه هر سه سال به ترتیب ۸۱/۵، ۶۸/۱ و ۶۱/۴ درصد تحقق یافته است بنابراین درصد پیشرفت نسبت به هدف در طول سه سال مذکور کاهنده بوده است.

برنامه چهارم توسعه پیش‌بینی کرده است که تعداد گردشگران خارجی در سال پایانی این برنامه یعنی در سال ۸۸ به چهار میلیون نفر برسد که درآمد حاصل از آن، دو میلیارد دلار در سال خواهد بود.

با این حال آمارها حاکی از آن است که به ازای خروج سالانه بیش از ۹ میلیون گردشگر ایرانی به خارج از کشور تنها حدود ۷۰۰ هزار گردشگر خارجی به کشور وارد می‌شود که این تعداد نیز بیش از آنکه ناشی از سیاستهای تشویقی و حمایتی دولت باشد، به تلاش

آژانس داران و علاقه‌مندی شخصی گردشگران باز می‌گردد.

اقتصاد توریسم، آموزش می‌خواهد

تخصص‌گرایی سالهاست که در مباحث دانشگاهی کشور مغفول

مانده است. به همین خاطر کشور از داشتن کارشناسان خبره و متمرکز در آموزه‌های علمی در مباحث کلان رنج می‌برد.

اقتصاد توریسم یکی از همین رشته‌هاست که به رغم آنکه بسیاری از دانشگاههای مطرح کشور دارای دانشکدههای اقتصاد هستند، اما توریسم به عنوان شاخه‌ای خاص مورد توجه قرار نگرفته و مباحث کلی این حوزه تنها در بخشهای اقتصاد بازرگانی به صورت کلی به دانشجویان آموزش داده می‌شود.

این امر سبب می‌شود تا زوایای مختلف اقتصاد توریسم از نگاه تحلیل‌گران و دست‌اندرکاران این حوزه مخفی بماند. بر همین اساس دانشگاه اصفهان تصمیم گرفته است تا رشته «اقتصاد توریسم» را با همکاری استادان لاسانپنیرای رم در مقطع کارشناسی ارشد راه اندازی کند.

پذیرش دانشجو در این رشته از مهرماه امسال یا سال آینده آغاز می‌شود و تمامی دانشجویان رشته اقتصاد و رشته‌های مرتبط با گردشگری می‌توانند در رشته اقتصاد توریسم تحصیل کنند.

دولتمردان و گردشگری

دولتمردان جمهوری اسلامی ایران افق ۲۰ ساله کشور را بر مبنای ورود ۲۰ میلیون گردشگر پایه‌ریزی کرده‌اند که این امر نیازمند سرمایه‌گذاری هرچه بیشتر بخشهای غیردولتی و حتی دولتی در بخشهای مرتبط با امور گردشگری است.

اگرچه کارشناسان حوزه گردشگری بر این باورند که حضور هر چه کم‌رنگ‌تر دولت به این عرصه شکوفایی بیشتر آن را به دنبال دارد اما باید دانست بخشهایی چون ارتباطات و حمل‌ونقل، سرمایه‌گذاری در ترانزیت مسافر، حل مشکلات ویزای گردشگری، توسعه شبکه‌های مخابراتی برای دسترسی بین‌المللی به سایتها رزو هتلها و مراکز اقامتی ایران و گسترش بانکداری الکترونیکی برای هزینه‌کرد بیشتر گردشگران در ایران، از جمله مسائلی است که تنها با حضور دولت و سیاستگذارهای مسئولان می‌تواند به رونق گردشگری بیانجامد.

چنانچه در سه دهه گذشته خروج دولت از این بخشها و محدود کردن خود به سیاست‌گذاری و نظارت‌گری بخشهای خصوصی، مانع از پی‌ریزی برنامه جامعی برای جذب گردشگر شد و سبب شد تا در این دوران انسجام خاصی در ورود گردشگر در کشور نباشد.

در مجموع می‌توان گفت اقتصاد گردشگری بیش از آنکه به تعداد گردشگران ورودی هر کشور بستگی داشته باشد، به برنامه‌ریزی مسئولان برای افزایش میزان هزینه کرد گردشگران در آن کشور ارتباط دارد. چنانچه سرانه هزینه گردشگران فعلی به استاندارد سازمان جهانی گردشگری برسد، درآمد ایران از این حوزه نیز دو برابر خواهد شد.

بخش خصوصی اجازه استفاده از فاینانس را ندارد

پیام مومنی: رئیس اتاق بازرگانی ایران می‌گوید: بخش خصوصی ایران هنوز اجازه استفاده از فاینانس را ندارد. باید یک مدیریت کارآمد بین دولت و بخش خصوصی شکل بگیرد.

علینقی خاموشی با بیان این مطلب گفت: با تلاش زیاد انحصارهای اقتصادی برداشته شده، اما تاکنون به مرحله اجرا نرسیده است.

به گفته وی انتقال اقتصادی از بخش دولتی به خصوصی هزینه‌بر است، اما کسی حاضر نیست این هزینه را تقبل کند و پس از گذشت دو سال از شکستن انحصارها، راهکارهای خصوصی سازی دست کسانی است که تاکنون قدمی در این زمینه برنداشته‌اند.

وی ادامه داد: در مورد سرمایه‌گذاری‌های نفت و گاز نیز مشکلات اساسی وجود دارد، به طوری که از بخش خصوصی می‌خواهند که پالایشگاه بسازد، در حالی که امکان تامین مواد اولیه وجود برای این بخش وجود ندارد. با توجه به اینکه بیشتر منابع مالی در اختیار دولت قرار است، دولت باید بخش خصوصی را در این زمینه حمایت کرده و امکان حضور این بخش را در عرصه‌های مختلف اقتصادی فراهم کند.

وی با اشاره به اینکه شفافیت، ثبات و انسجام سه اصل اساسی است که باید در سیاست‌های اقتصادی مدنظر قرار گیرد، اظهار داشت: باید یک مدیریت کارآمد بین دولت و بخش خصوصی شکل گرفته و مسئولیت توانمندسازی و تسهیل فرایند خصوصی سازی و رشد بنگاه‌های خصوصی در حوزه های جدید را به عهده گیرد.

سرمایه‌گذاری ۳۱ میلیارد تومانی بخش خصوصی در بنادر ویژه

میزان سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در بنادر ویژه اقتصادی از مرز ۳۱ میلیارد تومان گذشت.

مجموع سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در سالهای ۸۳ و ۸۴ در زمینه تجهیزات بنادر ویژه اقتصادی به ۵۷۰ میلیارد ریال رسید که بیانگر رشد ۲۱ درصدی سرمایه‌گذاری در سال ۸۴ نسبت به سال ۸۳ است.

میزان سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در زمینه تجهیزات در سال ۸۳، ۲۵۷ میلیارد و ۶۰۷ میلیون ریال بود که این رقم به ۳۱۲ میلیارد و ۴۴۰ میلیون ریال در سال ۸۴ افزایش یافت.

افزایش ۲۱ درصدی سرمایه‌گذاری بخش خصوصی، در زمینه تامین تجهیزات در بنادر شهیدرجایی، امیرآباد، نوشهر، بوشهر، خرمشهر، انزلی و امام خمینی (ره) بوده است.

براساس این گزارش، به عنوان مثال میزان سرمایه‌گذاری شرکت تایدواتر در بنادر شهیدرجایی و امیرآباد در سال ۸۳، ۱۷۱ میلیارد و ۸۰۲ میلیون ریال بود، که این میزان در سال ۸۴ به ۸۳ میلیارد و ۸۹۶ میلیون ریال رسید.

همچنین میزان سرمایه‌گذاری شرکت خلیج پژم در سال ۸۳ در بندر شهیدرجایی ۱۲ میلیارد و ۹۸۰ میلیون ریال، و در سال ۸۴ به ۱۲ میلیارد و ۳۹۰ میلیون ریال کاهش یافت.